

ENYEDI GYÖRGY:

SZÉPÜLŐ MÚLT

Megjegyzések Andrásfalvy Bertalan: „Néphagyomány és önkormányzat” c. írásához.

Egyetértek Andrásfalvy-val, hogy a néphagyomány tapasztalatait kívánatos gyümölcsöztetni az újrakezdő helyi önkormányzatok erősítésében. Az egy településen élők közös érdekének képviselete, és a településen *belüli* érdekkülönbségek egyeztetése nehéz mesterség, megtanulásához érdemes múltbéli vagy más országokból példákhoz nyúlni.

Úgy vélem azonban, hogy Andrásfalvy példája – a településben élőknek a határhoz, a megművelt földhöz kötődése – kevéssé hasznosítható példa. Úgy vélem, hogy a szerző idilli képet fest a paraszti múltról s elfogult haraggal szól a földhöz való kötődés bomlásáról. Elsősorban a múltbafordulás gyorsan bővülő divatja miatt érzem fontosnak ellenvéleményem megfogalmazását. Érthető a múlt divatja: a jelen feszültségei, a jövőkép zavarossága ösztönöznek erre. Érthető, hogy a fiatalabb generáció meg akarja ismerni apáinak elhallgatott fiatalságát, nemzeti történelmének – a közoktatásban, a tudományos szakirodalomban – fehéren maradt foltjait. Nem tartom viszont szerencsésnek a múlt megszipítését, mert lefegyverző, mert cselekvés helyett honfibút gerjeszt (amelynek erősebbek a hagyományai, mint az önkormányzatnak), mert azt a hamis illúziót kelti, hogy a múlt választ ad a jövő kérdéseire. Amellett *minden* megszipítés torzít, nem eléggé tényszerű, nem vesz minden körülményt figyelembe.

A szerző, kiváló etnográfusunk, szépen írja le a falu lakóinak a falu határához történő sokféle kötődését, amelynek alapvető motívuma a hagyományos paraszti gazdálkodás volt. A hagyományos paraszti gazdálkodás felbomlása e kötődéseket is szükségszerűen megbontotta. Sajnálja e változásokat, s a modern gazdálkodást pazarlónak, környezet-pusztítóknak, a falvakat erőszakkal elnéptelenítőnek tartja.

Először is, ne feledjük: a harmonikusnak leírt, hagyományos magyar falu rettenetes nyomorúságban élt. Az általa megjelenített magyar faluból hiányoznak a nagybirtokosok és a földnélküli nincstelének. A valóságos magyar faluból azonban nem hiányoztak. 1930-ban, a mezőgazdasági foglalkozásúak 1/3-ának egyáltalán nem volt földje s évi néhány hónapos alkalmi munkából tengődött. Fiatalabb olvasóink reális képet kaphatnak az 50 év előtti magyar faluról a népi írók szociográfiáiból: **ILLYÉS** Gyula „Puszták népé”-ből, **FÉJA** Géza „Viharsarok” c. könyvéből vagy **SZABÓ** Zoltánnak a közelmúltban újra kiadott két munkájából („A tardi helyzet”, „Cifra nyomorúság”). Olvassák el a tardi iskolás gyermekek heti étrendjét, vagy **SÓS** József: „Magyar néptáplálkozásán” (Pécs, 1942) c. művét: meglátják, hogy a hagyományos magyar falu népe oly rosszul táplálkozott, mint napjainkban a túlnépesedett fejlődő országok lakói. A hagyományos paraszti gazdálkodás sem a földben, sem a munkaerőben rejlő lehetőségeket nem tudta kihasználni, a földet művelők többsége sok munkája fejében éppen csak vegetált. A túlnépesedett mezőgazdaság olyan

föld-darabokat is művelésbe kényszerített – sekély köves talajokon, meredek lejtőkön – amelyeket nem lett volna szabad eke alá fogni, s amelyeken igen alacsony termés-eredmények születtek. A felszántott lejtőkön pedig előrehaladt a talajerózió.

A szerző elismeri, hogy „bizonyos terményeket, a legkedvezőbb fekvésű földeken a nagyüzem nagy eredményekkel tud termelni”, ám ezenközben tönkreteszi a környezetet, rövidtávú sikerek érdekében aláássa a jövőt. Nos, a magyar mezőgazdaság eredményei a nagyüzemi átszervezés óta valóban kiemelkedőek, s korántsem csak a legkedvezőbb fekvésű földeken (a nagyüzemek az országban megművelt föld 3/4-én tevékenykednek). Az ország népessége megszabadult élelmiszer-gondjaitól (az 1 lakosra jutó húsfogyasztás az 1934/38 évi 33,2 kg-ról 1986-ra 90,3 kg-ra, a tejfogyasztás 101,9 kg-ról 183,9 kg-ra, a cukorfogyasztás 10,5 kg-ról 35,4 kg-ra nőtt), az alapvető termékek (búza, kukorica, hús) egy lakosra jutó termelésében hazánk a világ vezető országai közé került. A mezőgazdasági termelés 1/3-át (értékben kifejezve) exportáljuk. Ez az ugrásszerű termelékenység-növekedés feleslegessé teszi a gyenge termőerejű, marginális földek művelését. Az élelmiszer-termelés további növelése nem látszik most indokoltnak (a külső piacok beszűkültek, a hazai fogyasztás sem bővül), vissza lehetne vonulnunk a hegy-dombvidéki földek megművelésétől, azokat inkább gyepterülettel, erdőkkel hasznosítva. Ez kétségkívül mérsékelné egyes kistérségekben a mezőgazdaság – jelenleg sem nagy – munkaigényét.

Andrásfalvy feltételezi, hogy a nagyüzemi gazdaság környezetromboló, lám az USA-ban is évente több ezer hektár válik használhatatlanná. Dehogy válik használhatatlanná: *feleslegessé* válik, mivel a hatalmas termelékenységű amerikai mezőgazdaság állandó túltermelési problémával küszködik. Nem a nagyüzemi gazdálkodás a környezetromboló: a gondatlan gazdálkodás az. Tény, hogy a földdel való gazdálkodás ma hazánkban általában, számos ok miatt gondatlan (például a föld tőke-értékének hiánya s ennek következtében a hosszú távú vagyonérdekeltség hiánya miatt) s ennek szenvedjük káros következményeit, de ez nem törvényszerű tartozéka a nagyüzemi gazdálkodásnak.

A szerző könnyen használ olyan kifejezést, hogy „bűnös”. Bűnös, aki nem tart művelésben minden darabka földet, bűnös, aki túri a kisfalvak népesség-csökkenését stb. Dehát mit tegyünk, ha vétkeinktől meg szeretnénk szabadulni? Bizony, jó lett volna, ha ehhez valami útmutatást kapunk. Ha a nagyüzemi gazdálkodás, az 50 q/hektár búzazahozamával „bűnös” módon rombolja a talajt – mit tegyünk? Térjünk vissza a paraszti gazdálkodáshoz, amelyik 10–15 q/ha hozamra volt képes? De akkor miből fogunk élni? Ki fog letelepedni a kis lélekszámú falvakba, hogy paraszti gazdálkodást folytasson? Ki elégszik meg 1987-ben eleihez hasonlóan a pusztá lét-fenntartással, mint életcéllal?

Magam is nem egyszer felemeltem a szavamat a kistelepülések intézményeinek erőltetett felszámolása, közlekedési helyzetünk romlása, a körzetesítések túlzásai ellen. De a ma válságos helyzetbe jutott aprófalvak (egyébként az összes aprófalunak 10 %-a mutat kifejezett elnéptelenedési jegyeket) népességcsökkenési folyamata már hosszú ideje, az egész 20. században tart. Legtöbbje még a múlt század valamelyik népszámlálása óta veszít népességéből. E településcsoport még a felemás magyar polgári fejlődés gazdasági követelményeihez sem volt képes alkalmazkodni. Így hát az 1970-es évek centralizációs törekvései és intézkedései szükségtelenül és

nem emberséges módon felgyorsítottak hanyatlási folyamatokat, de e folyamatokat nem ezek indították útjára.

A faluhoz, szülőföldhöz való kötődést a társadalmi és területi mobilitás erősen lazítja. A hagyományos kötődés röghöz kötöttség volt, az apáról-fiúra szálló paraszti foglalkozás tartotta fenn. A népesség magasabb iskolázottsága, sokféle szakképzettsége a megfelelő foglalkoztatást nyújtó települést helyezi előtérbe a szülőfaluval szemben. A területi mobilitás a fejlett országok nagy energiaforrása: az egyének (családok) azt a települést választhatják lakóhelyül, amely munka-, iskolázási-, életmód igényüknek legjobban megfelel. Egy átlagos amerikai család öt évenként költözik; új lakóhelyén is – ha olyan alkatú – részt vesz a településközösség életében, bár kötődése inkább racionális, mint hagyományos értelemben érzelmi. Kár, hogy a lakáshiány hazánkban korlátozza a területi mobilitást, és sok ember rossz közérzettel marad kénytelenségből lakóhelyén.

A földhöz, határhoz való kapcsolódást lazítja az a tény is, hogy a falusi keresőknek csak bő negyede a mezőgazdasági foglalkozású. S bár a falusi családok háromnegyedének van háztáji vagy kiegészítő gazdasága, ez csak kiegészítő jövedelemforrás, s inkább kertészkedést, állattartást, mintsem földművelést kíván. A mai magyar falu legnépesebb foglalkozási-társadalmi csoportját az ipari munkások jelentik.

Tisztelem Andrásfalvy szakmai elkötelezettségét; jó tanulni tőle a hagyományos paraszti élet rendjét, szokásainak érzelmi szépségét. A mai magyar települések jövőjének formálásához azonban nem találunk mintát a múltban. Ahhoz előre kell néznünk.